

SKILLS FOR FREEDOM

PROJECT REFERENCE 2015-1-IT02-KA204-015070

UPOWSZECHNIANIE WYNIKÓW 1

Wspólne europejskie ramy umiejętności
rozwijanych przez więźniów w zakresie
sztuki i teatru

PODSUMOWANIE

Opracowanie

mgr Alina Doroch, SSW CB – Polska

SKILLS FOR FREEDOM PROJECT REFERENCE 2015-1-IT02-KA204-015070

The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie	3
Część I. Metody badawcze w Projekcie <i>Skills for Freedom</i>	4
Część II Raporty partnerów uczestniczących w Projekcie	5
A.1. Badanie funkcjonujących modeli	5
A.1.1 Badanie projektów i podobnych doświadczeń funkcjonujących w krajach UE oraz porównywalnych modeli w Ameryce Północnej oraz innych krajach europejskich.....	7
A.1.2 Badanie systemów walidacji i certyfikacji docelowych umiejętności. Analiza możliwości dostosowania takich systemów do więźniów.....	7
A.1.3 Badanie systemu reintegracji więźniów oraz stosowania powyższych modeli.....	9
Część III A2 Badania środowiskowe przeprowadzone przez partnerów. Ankiety przygotowane przez partnerów.	11
A.2.1 Badanie i gromadzenie danych od lokalnie wybranych uczestników. Kwestionariusze dla więźniów i operatorów.....	12
Część IV Wyniki badań – kompleksowe podsumowanie.....	13
Część V A3 Ramy umiejętności – analiza i opis	13
A3.1 Analiza poprzednio zebranych danych	13
A3.2 Analiza miękkich i twardych umiejętności w zawodach związanych z teatrem.....	14
A3.2.1 Porównanie miękkich umiejętności w różnych zawodach	14
A3.2.2 Kształcenie formalne, a pozaformalne	16
Wnioski	17

PODSUMOWANIE KOŃCOWEGO RAPORTU

Wprowadzenie

Niniejszy Raport dotyczy Raportu Końcowego Projektu **SKILLS FOR FREEDOM – the INTELLECTUAL OUTPUT 1**. Projekt został zrealizowany w ramach przedsięwzięcia **Wspólne Europejskie Ramy Umiejętności Zdobywanych przez Więźniów Poprzez Działania Artystyczne i Teatralne (Common European Framework of the skills developed through arts and theatre for prisoners)**. Celem obecnego Raportu jest przeanalizowanie informacji dostarczonych przez partnerów i sformułowanie wniosków odnośnie Projektu.

W założeniach Projektu leżało uzyskanie informacji na temat umiejętności nabytych przez osoby odbywające wyrok pozbawienia wolności w krajach uczestniczących w danym Projekcie. Umiejętności, które znalazły się w centrum zainteresowania uczestników Projektu dotyczyły szeroko pojętego zagadnienia sztuki. Ponadto, badacze skupili się na formalnych i pozaformalnych metodach kształcenia więźniów zarówno na terenie zakładu karnego jak i w placówkach instytucji odpowiedzialnych za kwestię edukacji

Osoby, które uczestniczyły w tworzeniu Końcowego Raportu i wniosły znaczący wkład w jego ostateczny kształt pochodzą z krajów uczestniczących w Projekcie, czyli: Włoch, Turcji, Cypru, Niemiec, Bułgarii, Polski, Belgii oraz Hiszpanii.

Końcowy Raport składa się z sześciu części, z których każda została odpowiednio opracowana przez partnerów Projektu.

Część I omawiająca metody badawcze wykorzystane w Raporcie została opracowana przez partnera z Polski. Część II dotycząca informacji na temat funkcjonujących modeli w krajach członkowskich Projektu oraz w innych przykładowych państwach została przygotowana przez każdego z partnerów. Opracowanie części III omawiającej raporty dostarczone przez badaczy należało do partnera z Polski. Część IV dotyczyła badań środowiskowych dostarczonych przez każdy kraj partnerski, podczas gdy część V stanowiła całościowe podsumowanie wyników i jako takie została przygotowana przez partnera z Polski. Ostatnia część VI, również opracowana przez tego samego partnera, obejmowała analizę i opis Ramowych Umiejętności oraz zawierała końcowe wnioski z Raportu.

Raport Końcowy został opracowany w języku angielskim, co powoduje, iż jego treść jest łatwo dostępna dla każdego zainteresowanego zagadnieniem będącym przedmiotem Projektu. Jednak, biorąc pod uwagę fakt, iż jego pełna wersja jest bardzo obszerna i może to zniechęcić potencjalnych czytelników do przeczytania całości, niniejszy Raport stanowi jego skróconą wersję, będącą jednak kwintesencją badanego zagadnienia. Dla osób, które chciałyby zapoznać się z pełną wersją raportu, jego kopia dostępna jest pod linkiem

Niniejszy Raport został przetłumaczony na języki narodowe wszystkich partnerów, jako że może on dostarczyć istotnych wskazówek dla krajowych instytucji odpowiedzialnych za edukację na terenie placówek penitencjarnych oraz umożliwić więźniom przyswojenie miękkich i twardych umiejętności pozwalających im na powrót do społeczeństwa.

CZĘŚĆ I Metody badawcze w Projekcie *Skills for Freedom*

Wprowadzenie do Raportu skupia się na zagadnieniu będącym głównym przedmiotem Projektu, a mianowicie na sposobach i możliwościach oceny posiadanych przez więźniów umiejętności, zwłaszcza tych, które nawiązują do szerokiego spectrum sztuki. Ponadto, we wstępie omówiono różnorodne narzędzia umożliwiające skazanym nabycie nowych umiejętności. Te ostatnie zostały poszerzone o wachlarz tych umiejętności, które były ściśle związane z edukacją oferującą skazanym nowe perspektywy i szansę na lepszą przyszłość.

To, co jest istotne w tej części Raportu Końcowego, to podkreślenie znaczenia identyfikowania posiadanych przez skazanych umiejętności przed podjęciem próby wprowadzenia jakiegokolwiek formy kształcenia, niezależnie od istoty tychże umiejętności, jak również poziomu intelektualnego więźniów, ich zainteresowań i potrzeb poznawczych. Takie podejście znajduje swoje uzasadnienie z uwagi na występowanie licznych czynników mających wpływ na możliwości uzyskania przez skazanych odpowiednich umiejętności i wiedzy, które znacząco wpłyną na ich przyszłe perspektywy.

Według autora wprowadzenia do Raportu, czynniki dalece wpływające na życie byłego więźnia obejmują jego dotychczasowe doświadczenie związane z edukacją i jego wykształcenie. Planując przebieg i zakres badań, należy wziąć pod uwagę umiejętności oraz wiedzę skazanego w trakcie odbywania przez niego wyroku pozbawienia wolności. Ponadto, informacja dotycząca jego poprzednich relacji ze środowiskiem powszechnie uznawanym za patologiczne, skupiające kryminalistów, alkoholików, narkomanów oraz osoby skłonne do popełnienia przestępstwa musi być dokładnie przeanalizowana z uwagi na jej istotny charakter przy prowadzeniu badań. Co więcej zdaniem autora, liczba skazanych objętych badaniem oraz typ instytucji penitencjarnej, będącej zakładem karnym zamkniętym lub otwartym, muszą być bardzo starannie rozważone przez partnerów uczestniczących w badaniach.

Mając na uwadze powyższe aspekty, podjęto decyzję dotyczącą wyboru rodzaju prowadzonej ankiety, zastosowania odpowiednich metod, technik i narzędzi badań najbardziej dostosowanych do prowadzonego badania. Narzędzia wykorzystane do gromadzenia koniecznych danych obejmowały ankietę, w której zastosowano dwa rodzaj kwestionariusza – dla nauczyciela i operatora.

Pomimo, iż forma kwestionariusza przeprowadzonego przez wszystkich partnerów na grupach docelowych była ujednolicona, założono że wyniki ankiety oraz wyniki z niej wnioski będą się od siebie różniły z uwagi na różne uwarunkowania w jakich prowadzono badanie.

Obydwa kwestionariusze wymienione w Raporcie Końcowym były bardzo szczegółowe, co umożliwiło badaczom przeprowadzenie ankiety w taki sposób, aby uzyskać od respondentów jak najbardziej dokładne i rzetelne odpowiedzi. To sprawiło, iż Raport jest bardzo wnikliwy pozwalając na wgląd w warunki i kondycję zakładów karnych w krajach partnerskich, a także opcje i możliwości kształcenia i uzyskania nowych umiejętności przez skazanych i byłych więźniów, umożliwiających ich resocjalizację i powrót do normalnego życia.

CZĘŚĆ II Raporty partnerów uczestniczących w Projekcie

Ta część Raportu dotyczy sprawozdań dostarczonych przez każdego z partnerów Projektu. Jest ona bardzo obszerna, jako że obejmuje nie tylko materiały odnoszące się do aktualnej kondycji instytucji penitencjarnych w krajach partnerskich, ale również danych nawiązujących do wybranych przykładów z innych krajów.

Ta część opiera się na danych zebranych przez badaczy z różnego rodzaju dokumentów dostępnych w urzędowych pismach i dostarczających obszernej informacji na temat aktualnej sytuacji systemu penitencjarnego w krajach partnerskich.

Raporty każdego z partnerów były opracowane według ustalonego schematu przedstawionego poniżej:

- **A.1** Badanie funkcjonujących modeli.
- **A1.1** Badanie projektów i podobnych doświadczeń funkcjonujących w krajach UE oraz podobnych modeli w Ameryce Północnej oraz innych krajach europejskich.
- **A1.2** Badanie systemów walidacji i certyfikacji docelowych umiejętności.
Analiza możliwości dostosowania takich systemów do więźniów.
- **A.1.3** Badanie systemu reintegracji więźniów oraz stosowania powyższych modeli.

A.1 Badanie funkcjonujących modeli

Każdy z partnerów dostarczył informację na temat modelu systemu karnego funkcjonującego w ich krajach, z uwzględnieniem takich danych jak typ zakładu karnego, liczba skazanych odbywających wyrok pozbawienia wolności, zastosowane środki naprawcze, możliwości kształcenia na różnych poziomach, formy walidacji i certyfikacji.

Z uwagi na fakt, iż szczegółowe raporty od partnerów zostały uwzględnione w Raporcie Końcowym, tutaj musimy się ograniczyć do krótkiej informacji na temat uzyskanych danych.

- **Włochy** – jak wynika z przedstawionych danych, więźniowie generalnie doceniają warsztaty oraz zajęcia prowadzone w więzieniu, opisując je jako wartościowe i umożliwiające im samodzielny rozwój.
- **Bulgaria** – Ankieterzy podkreślili, iż w zależności od wyroku skazanego, ustala się dla niego corocznie weryfikowany indywidualny plan społecznych i naprawczych czynności dopasowanych do jego potrzeb. Celem tych czynności jest resocjalizacja skazanych oraz uzyskanie przez nich umiejętności i wiedzy, które pomogą im w normalnym, praworządnym życiu po powrocie do społeczeństwa.
- **Turcja** - Pomimo regulacji prawnych, które wychodzą naprzeciw podstawowym wymogom edukacyjnym skazanych i byłych więźniów, niski stopień uczestnictwa w szkoleniach sprawia, iż project nie jest tak skuteczny, jak tego oczekiwano.
- **Belgia i Estonia** - Oba kraje zostały przedstawione z uwzględnieniem liczby skazanych uczestniczących w kursach w ramach formalnego i pozaformalnego kształcenia przed upływem terminu zakończenia szkoleń, tj. 1 października 2013. Ponadto, wzięto pod uwagę następujące kwestie, a mianowicie legalny status certyfikacji w każdym z tych państw; typ zaoferowanych programów; instrumenty penitencjarne do edukacyjnej motywacji więźniów; relacje z zewnętrznymi ośrodkami kształcenia; ewentualne negatywne skutki, jakie te zajęcia mogłyby mieć na pracę personelu więziennego; sposoby rekrutacji nauczycieli oraz ich liczbę w kształceniu formalnym i pozaformalnym; formy doradztwa pedagogicznego; szkolenia dla nowych nauczycieli oraz tych, którzy są już zatrudnieni w więzieniu, jak i instytucje odpowiedzialne za szkolenia.
- **Polska** – Celem organizowania kursów edukacyjnych na terenie zakładu karnego i poza nim jest umożliwienie resocjalizacji więźniów i ich ponownej integracji ze społeczeństwem. Istnieją trzy typy zakładów karnych (zamknięty, półotwarty i otwarty), gdzie kształcenie może być realizowane w ramach szkolnictwa podstawowego, gimnazjalnego; zawodowego, średniego lub poprzez kursy zawodowe. Oprócz regularnego kształcenia, osadzeni mają dostęp do form kulturalno-edukacyjnych (malarstwo, grafika, kształcenie teatralne). Ponadto, pomimo braku nakazu pracy wynikającego z prawnych regulacji w polskim systemie penitencjarnym, więźniowie mogą szukać pracy zarówno na terenie zakładu karnego, jak i poza nim. Najważniejszym elementem kształcenia osadzonych jest fakt, iż dokumenty zaświadczające o odbytych kursach i szkoleniach, nie wskazują na to gdzie kształcenie miało miejsce.
- **Niemcy** - Celem systemu penitencjarnego jest przywrócenie skazanego społeczeństwu. W niektórych systemach penitencjarnych, edukacji zawodowej towarzyszy praca, jaką

osadzeni wykonują. W przypadku innych systemów, szkolenie zawodowe jest elementem edukacji. W ten sposób uczestnicy kursu łączą teorię przyswojoną na zajęciach z praktyką pozyskaną na warsztatach. Ponadto, więźniowie mogą uczestniczyć w zajęciach ze sztuki prowadzonych zarówno przez profesjonalnych artystów jak i amatorów. Z uwagi na wartość terapeutyczną tych zajęć, są one wysoko oceniane przez ich uczestników.

- **Cypr** - Główny zakład penitencjarny w Nikozji oferuje więźniom programy edukacyjne (formalne i pozaformalne), zajęcia sportowe oraz warsztaty artystyczne z różnych dziedzin. Skazani korzystają także z możliwości przygotowania się do egzaminów i uzyskania certyfikatów. W ten sposób nabyte umiejętności pozwolą im na powrót do społeczeństwa.

A1.1 Badanie projektów i podobnych doświadczeń funkcjonujących w krajach UE oraz porównywalnych modeli w Ameryce Północnej oraz innych krajach europejskich

Poniżej dotatkowa informacja dotyczący funkcjonujących modeli systemu penitencjarnego w przedstawionych krajach:

- Stany Zjednoczone
- Kanada
- Belgia, Hiszpania i Turcja
- Mongolia
- Niemcy i Litwa
- Rumunia

Pomimo iż wymienione kraje znacząco różnią się od siebie w kwestii programów edukacyjnych z uwagi na odmienne warunki i możliwości, ostatecznym celem jest umożliwienie osadzonym skorzystania z szansy oferowanej przez instytucje penitencjarne i uczestniczenie w formalnej lub pozaformalnej edukacji, a po ukończeniu nauki i uzyskaniu certyfikatu pomyślna reintegracja ze społeczeństwem.

A1.2 Badanie systemów walidacji i certyfikacji docelowych umiejętności. Analiza możliwości dostosowania takich systemów do więźniów.

Włochy - Proces certyfikowania kompetencji uzyskanych w ramach formalnego i pozaformalnego kształcenia obejmuje trzy etapy: identyfikowanie, potwierdzenie przez inną instytucję i nadanie certyfikatu przez kolejny organ. Po zakończeniu tego procesu osadzony uzyskuje certyfikat wydany przez upoważnioną instytucję świadczący o nabyciu koniecznych kompetencji.

Bulgaria – Więźniowie mają możliwość korzystania z edukacji (podstawowa, średnia, wyższa) i uzyskania kwalifikacji. Motywacja jest w tym momencie kluczowym elementem. Osadzeni mogą uczestniczyć w kreatywnych i kulturalnych zajęciach. Ci, którzy już dysponują umiejętnościami zawodowymi, mogą kontynuować naukę nabywając nowe umiejętności oraz skorzystać z możliwości przekwalifikowania się.

Turcja – Z raportu wynika, iż więźniowie mogą uczestniczyć w kursach zawodowych dla osób dorosłych. Kursy obejmują szkolenie z zakresu obsługi komputera, naukę języków obcych, gotowania, opieki nad dzieckiem, fotografii, sztuki (taniec, gra na instrumencie, teatr, garncarstwo), podstawowych kursów edukacyjnych lub szkolenia zdalnego. Uzyskane certyfikaty nie różnią się od tych nadawanych osobom wolnym, a nabyte umiejętności są uznawane na rynku pracy zarówno w Turcji, jak i w innych krajach Europy. Jednakże biorąc pod uwagę fakt, iż Turcja nie jest członkiem Unii Europejskiej, osadzeni nie mogą pracować w tych krajach.

Belgia – Według badaczy, największym wyzwaniem dla ośrodków edukacji osób dorosłych zaangażowanych w programy naprawcze jest niski procent zdawalności przez osoby osadzone. Jest to konsekwencją transferów więźniów do innych zakładów karnych, co wiąże się z koniecznością wycofania się z programu. Oferowane kursy i programy kończą się określonymi certyfikatami lub stopniami, które są identyczne z tymi uzyskanymi poza instytucjami karnymi i uznawanymi przez władze.

Polska – Więźniowie mają dostęp do licznych kursów lub szkoleń, dzięki którym osadzeni nabywają różne umiejętności. Jednakże oferta edukacyjna jest mniej optymistyczna. Warsztaty i rzemiosło są bardzo popularne wśród więźniów, jednak nie wszyscy w nich uczestniczą. Największą popularnością cieszą się zajęcia teatralne. Uzyskane certyfikaty mają taką samą wartość jak te zdobyte poza więzieniem. Jednakże z uwagi na przeszłość kryminalną byłych więźniów, znalezienie przez nich pracy jest problematyczne.

Mongolia – Według raportu, więźniowie mają możliwość zdobycia wykształcenia na wszystkich poziomach. Umiejętności uzyskane w ramach zajęć artystycznych, zwłaszcza w dziedzinie malarstwa są kluczowe w procesie ich resocjalizacji.

Cypr – Więźniowie mają dostęp do technikum (nie ma szkoły podstawowej oraz gimnazjum) oraz mogą skorzystać z nauki na odległość i uzyskać tytuł licencjata lub inny równoległy stopień.

Grecja – Więźniowie mogą korzystać z różnego rodzaju możliwości kształcenia. Mogą się także zapisać do “Szkoły Drugiej Szansy” poza więzieniem, jeżeli na terenie zakładu karnego nie ma takiej jednostki. Ośrodki Lifelong Learning Centres (L.L.C. – uczenie się przez całe życie) oferują wszystkim więźniom podstawową edukację.

A.1.3 Badanie systemu reintegracji więźniów oraz stosowania powyższych modeli.

Ta część Raportu omawia sposoby, w jaki systemy penitencjarne w krajach partnerskich realizują w praktyce ideę integracji więźniów poprzez różne kursy edukacyjne oraz zajęcia związane ze sztuką.

Włochy –Więżniowie mogą korzystać z kursów edukacyjnych na poziomie podstawowym, średnim i zawodowym, kursów uniwersyteckich, językowych oraz zajęć sportowych. Ponadto, warsztaty artystyczne w ramach, których więźniowie mogą rozwijać swoje umiejętności artystyczne, włączając w to różne formy pisania lub grania na scenie, stały się skutecznym instrumentem w społecznej reintegracji w obrębie społeczności więziennej.

Bułgaria – Jako, że głównym celem działalności pracowników zakładów karnych w Bułgarii jest prewencja i resocjalizacja, osadzeni mają do dyspozycji szerokie spectrum programów edukacyjnych i zawodowych oraz kursów artystycznych. Ankieterzy stwierdzili, iż więźniowie odnoszą korzyści z powyższych możliwości nabywając umiejętności przydatne w ich późniejszym życiu poza bramą więzienia. Jednakże trudno jest ocenić stopień reintegracji, ponieważ nie prowadzi się tego typu badań. Naturalnie docenia się wartość powyższych form kształcenia, jednak z uwagi na brak funduszy w bułgarskim systemie karnym, sumy wydatkowane na ich funkcjonowanie są niewystarczające.

Turcja – Kursy zawodowe i techniczne są organizowane pod kątem samorozwoju skazanych, potrzeb rynku i zapewnienia zatrudnienia. Działania edukacyjne i szkoleniowe w placówce więziennej realizowane są w ramach trzech dziedzin: nauki czytania i pisania, formalnej edukacji (otwarta szkoła średnia, uczelnia oraz zdalna edukacja uniwersytecka) oraz formalnego kształcenia uczelnianego. Po zakończeniu danego etapu kształcenia przyznawane są certyfikaty. Z raportu dostarczonego przez partnerów z Turcji wynika, iż edukacja realizowana w placówce więziennej w znacznym stopniu prowadzi do zmniejszenia zjawiska recydywy oraz zwiększenia możliwości zatrudnienia.

Belgia, Hiszpania i Turcja - Porównując systemy penitencjarne w tych krajach można wyciągnąć następujące wnioski. Edukacja realizowana na terenie placówki więziennej przynosi pozytywne efekty w postaci szerszej oferty możliwości kształcenia dla osób osadzonych; wprowadzania bardziej innowacyjnych programów i metod stanowiących konkurencję dla tradycyjnych systemów edukacji. Ponadto wspomaga więźniów w przygotowaniu się do funkcjonowania po odbyciu kary pozbawienia wolności.

Jednakże badacze dostrzegają również negatywne skutki, takie jak problemy związane z nieformalnymi, nieregulowanymi dostawcami edukacji dorosłych (często są to instytucje franczyzowe oraz zamiejscowe filie dydaktyczne) pozostających poza oficjalnymi krajowymi systemami zapewnienia jakości i nie podlegają wewnętrznym lub zewnętrznym procesom audytu/monitorowania. Ponadto, problemy z ochroną więźniów są konsekwencją braku

odpowiednich informacji dla kandydata. Wnioskują oni, że ze względu na odmienny charakter systemów penitencjarnych w poszczególnych krajach, forma kursów jest elastyczna i dostosowana do potrzeb każdego narodu.

Polska - Edukacja i inne formy działalności ogólnej prowadzone są przez Służbę Więzienną oraz inne podmioty współdziałające w reintegracji i rehabilitacji skazanych. Edukacja odbywa się na wszystkich szczeblach, tj. w szkole podstawowej, gimnazjum, w szkole średniej, dodatkowym kształceniu technicznym i policealnym. Co więcej, więźniowie mogą skorzystać z okazji uczenia się w placówkach pozawięziennych. To podejście ułatwiające ich proces rehabilitacji i zwiększające ich szanse na zatrudnienie jest dodatkowo pogłębione przez udział więźniów w działalności wolontariackiej lub artystycznej. Chociaż skala takich projektów nie jest znacząca, to jednak ich liczba wzrosła w ostatnich latach. Trzeba podkreślić fakt, że zarówno czynny jak i bierny udział więźniów lub uczestniczenie w charakterze publiczności, odgrywa istotną rolę w kształtowaniu postaw pro-społecznych w ich zachowaniach.

Niemcy i Litwa – Jak wynika z Raportu dotyczącego sytuacji w więzieniach niemieckich, pozytywne aspekty pracy w sferach edukacyjnych i artystycznych zostały docenione zarówno przez więźniów, jak i nauczycieli/artystów. Uczestnictwo w zajęciach umożliwiło więźniom zdobycie umiejętności niezbędnych w normalnym życiu, ale również odniosło znaczący efekt terapeutyczny. Jednak pojawiły się krytyczne komentarze pochodzące od osób zaangażowanych we współpracę z więźniami. W Niemczech zauważono, że ze względu na brak wystarczającej kadry pracowników do realizacji projektów artystycznych, nie są one częstym zjawiskiem w więzieniach. Ten sam punkt został poruszony w odniesieniu do Litwy.

Cypr – Więźniowie mają dostęp do działań edukacyjnych prowadzonych przez nauczycieli wyznaczonych przez Ministra Edukacji, a czasem przez prywatne i państwowe uczelnie lub organizacje pozarządowe. Edukacja realizowana w systemie formalnym i pozaformalnym odbywa się w pomieszczeniach więziennych. W trakcie zajęć, które obejmują również dziedziny związane ze sztuką (teatr, muzyka, sztuka i rzemiosło, tańce i pozostałe dziedziny), uczestnicy uczą się umiejętności niezbędnych do radzenia sobie z innymi ludźmi, nie tylko w więzieniu, ale przede wszystkim po powrocie do normalnego życia. Jednak, trudno jest zmierzyć stopień reintegracji ze względu na brak służb dozoru sądowego i wsparcia dla więźnia, który już odbył karę pozbawienia wolności.

Grecja – Więźniowie mają różne możliwości, zwłaszcza w rozwijaniu przydatnych umiejętności niezbędnych w przyszłym życiu po odbyciu kary pozbawienia wolności. Co więcej, niektórzy z nich mają możliwość studiowania poza więzieniem, co jest dodatkowym atutem w przyswajaniu sobie umiejętności społecznie pożądanych.

CZĘŚĆ III A2 Badania środowiskowe przeprowadzone przez partnerów. Ankiety przygotowane przez partnerów

A.2.1 Badanie i gromadzenie danych od lokalnie wybranych uczestników. Kwestionariusze dla więźniów i operatorów

Włochy – Badania przeprowadzono wśród 36 więźniów. Znaczna liczba respondentów miała możliwość uczestniczenia w nauce na terenie placówki więziennej (63,89%), uczenia się nowej pracy (47,22%) i zdobywania nowych umiejętności (55,56%). Jak wykazał kwestionariusz, uczestnictwo w kursach umożliwiło więźniom zdobycie pożądanych umiejętności, takich jak zachowanie w pracy zespołowej, współpraca (52,78%) oraz lepsze wyrażanie uczuć i nastroju (27,78%). Co więcej, duża liczba ankietowanych (80,56%) wyraziła chęć uczenia się nowych umiejętności (umiejętności zorientowane na wykonywanie zadań, rzemiosło artystyczne, umiejętności artystyczne) i uczestniczenia w projektach dotyczących umiejętności (86,11%).

Kwestionariusze operatorów wykazały, że więźniowie mają możliwość podjęcia edukacji (93,94%), przyswajania wiedzy zawodowej (78,79%), zdobywania nowych umiejętności (81,82%) oraz aktywnego uczestnictwa w dziedzinie sztuki (84,85%). Jednak wielu z nich sceptycznie oceniało swoje szanse znalezienia pracy po opuszczeniu więzienia z wyuczonymi umiejętnościami (63,64%), tylko niewielka grupa wyraziła pozytywną opinię (27,27%). Według operatorów więźniowie najbardziej pozytywnie odnieśli się do przedstawień teatralnych (87,88%), wykładów (87,88%), rysunku i malarstwa (78,79%).

Niemcy – Badanie obejmowało 30 więźniów (5 więzień) w różnych grupach wiekowych, zarówno w otwartych, jak i zamkniętych placówkach penitencjarnych. Respondenci byli ogólnie pozytywnie nastawieni do szans, jakie daje im edukacja (80%), nauka nowej pracy (80%), zdobywanie nowych umiejętności (83%), pozytywny wpływ nowych umiejętności na życie więzienne (73,3%). Znaczna liczba (70%) respondentów wyraziła chęć zdobycia nowych umiejętności i udziału w takich właśnie projektach (90%).

Kwestionariusze operatorów przyniosły podobne wyniki w kwestiach dotyczących podejmowania edukacji (86,6%), uczenia się nowego zawodu (56,7%), zdobywania nowych umiejętności artystycznych (80%), optymistycznego podejścia do kwestii znalezienia pracy po odbyciu wyroku pozbawienia wolności (93,4%), wyrażeniu chęci uczestniczenia w projektach dotyczących zdobywania umiejętności (90%). Jednak aż 60% ankietowanych miało trudności w określeniu czy umiejętności społeczne oraz nowe kompetencje uzyskane w ramach działań artystycznych okażą się przydatne poza więzieniem.

Bulgaria – Udział w ankietach był dobrowolny i został przeprowadzony wśród 59 więźniów (44 mężczyzn) w placówce penitencjarnej typu zamkniętego. Uzyskane wyniki znacząco różniły się od tych, które zostały wygenerowane w kwestionariuszach operatorów. Operatorzy (35) pracujący z osobami osadzonymi ocenili możliwości tych ostatnich w kwestii

podejmowania nauki, wyuczenia się nowego zawodu, uzyskaniu nowych umiejętności w obszarze sztuki znacznie wyżej, aniżeli zrobili to ich respondenci.

Turcja – Kwestionariusze zostały rozprawdzone wśród 30 więźniów (3 placówki więzienne), z których większość stanowili mężczyźni (93%). Podobnie jak w przypadku odpowiedzi uzyskanych od więźniów w Bułgarii, osadzeni w Turcji bardziej krytycznie ocenili swoje możliwości kształcenia i przydatność uzyskanych umiejętności, aniżeli wynikałoby to z ankiet przeprowadzonych wśród operatorów (30), którzy ocenili możliwości więźniów znacznie wyżej.

Belgia – Ankieta została przeprowadzona wśród największej dotychczas grupie więźniów – 86 (w trzech placówkach więziennych), gdzie całą grupę stanowili mężczyźni. Odpowiedzi, jakich respondenci udzielili w odniesieniu do swoich możliwości kształcenia były w większości pozytywne. Takie również było ich zdanie na temat przydatności nabytych umiejętności w poprawie jakości ich pobytu w więzieniu. Operatorzy (17 specjalistów zatrudnionych w placówce penitencjarnej) wyrazili równie pozytywne opinie.

Cypr - 30 osadzonych, którzy uczestniczyli w ankiecie dosyć wysoko oceniło swoje szanse w kwestii edukacji, nauki nowego zawodu i uzyskania nowych kompetencji w obszarze sztuki. Pozytywnie odnieśli się do nowych umiejętności poprawiających jakość codziennego życia w więzieniu, a nowo nabyte umiejętności społeczne umożliwiające współpracę z innymi i pracę w zespole postrzegane były jako pożądane. Operatorzy (5) pozytywnie określili szanse edukacyjne więźniów, nie zgadzając się tylko w jednym przypadku, gdy 4 z nich było przekonanych, że nowe kompetencje nie poprawią sytuacji osadzonych w więzieniu i poza nim. Co ciekawe, wszyscy ankietowani więźniowie wyrażali chęć uczestnictwa w projekcie dotyczącym podnoszenia kwalifikacji.

Poland – Badanie przeprowadzono w więzieniu o wysokim poziomie bezpieczeństwa wśród 35 więźniów. Stosunek więźniów do możliwości edukacyjnych był ogólnie pozytywny, jednak kwestie dotyczące zdobywania nowych umiejętności w dziedzinie artystycznej lub tych, które pomagały im pracować w zespole i współpracować, przyniosły niskie wyniki. Więźniowie nie byli zbyt przekonani, że właśnie te umiejętności poprawią ich codzienne życie w więzieniu. W rezultacie, tylko 28,567% wyraziło zainteresowanie przystąpieniem do projektów przyswajania nowych umiejętności. Wyniki przedstawione przez operatorów (28) były odmienne, ponieważ na ich podstawie stwierdzono, że możliwości edukacyjne więźniów były bardzo wysokie, a zdaniem operatorów, zdobyte umiejętności były wyżej oceniane, aniżeli wynikało to z opinii osadzonych.

CZEŚĆ IV Wyniki badań – kompleksowe podsumowanie

Przeprowadzone badania obejmowały 306 więźniów i 178 operatorów i zaowocowały wnioskami, co do istnienia pewnych czynników wpływających na proces uczenia się nowych umiejętności przez więźniów.

- **Liczba więźniów w miejscu osadzenia** – Włochy (36), Niemcy (30), Bułgaria (59), Turcja (30), Belgia (86), Polska (35), Cypr (30).
- **Płeć osadzonych** – kobiety 32 (10,24%), mężczyźni 273 (89,21%).
- **Wiek więźniów** - 18-30 (107/34,24%); 31-50 (151/ 48,32%); 50> (48/15,36%).
- **Kraj pochodzenia więźniów** – Bułgarzy stanowili najliczniejszą grupę (67).
- **Typy więzień** – zamknięte (279 więźniów /91,17%); otwarte – 27 (8,82%).
- **Wykształcenie więźniów** – Turcja i Bułgaria charakteryzowały się najniższą grupą osób podejmujących naukę.
- **Szanse edukacyjne w więzieniach** – Turcja, Bułgaria i Polska nie oceniły zbyt wysoko możliwości edukacyjnych stworzonych więźniom, w przeciwieństwie do pozostałych państw partnerskich.
- **Stan cywilny osadzonych** – żonaty/zamężna (101/32%), stan wolny/rozwódziona/a (203/64,96%), brak danych (2/0,64%).
- **Umiejętności zdobyte poprzez kształcenie artystyczne** – przyswojenie sobie umiejętności zachowania się i pracy w zespole oraz współpracy – 117 odpowiedzi; wzmocnienie poczucia własnej wartości – 70.
- **Umiejętności posiadane przez więźniów** – 184 respondentów potwierdziło istnienie takowych; 111 stwierdziło, iż takich nie posiadają; 11 respondentów – brak danych.
- **Przydatność umiejętności nabywanych przez więźniów w procesie edukacji artystycznej** - Cypr (umiejętności społeczne); Polska (nabywanie umiejętności praktycznych); Belgia (umiejętności muzyczne); Turcja (nabywanie umiejętności praktycznych); Bułgaria (zdobywanie wszelkiego rodzaju nowych umiejętności); Niemcy (doskonalenie posiadanych umiejętności wszelkiego rodzaju); Włochy (praktyczne zawodowe umiejętności i społeczne).

CZEŚĆ V A3 Ramy umiejętności – analiza i opis

A3.1 Analiza poprzednio zebranych danych

Wszystkie raporty dostarczyły informacji na temat programów edukacyjnych realizowanych w krajach partnerskich w instytucjach penitencjarnych i dostosowanych do istniejącej sytuacji. Ten ostatni element obejmuje nie tylko jednostki instytucjonalne (otwarte, pół-otwarte lub zamknięte więzienia), ale także społeczne aspekty dotyczące wieku więźniów, stanu cywilnego, poziomu wykształcenia. Wyniki dostarczone przez operatorów mających wiedzę na temat pracy z więźniami zbiegły się z odpowiedziami tych ostatnich. Operatorzy

podkreślali znaczenie sztuki w przyswajaniu sobie przez więźniów umiejętności, które byłyby pomocne w procesie ich resocjalizacji. Ci sami więźniowie uznali umiejętności społeczne za najbardziej pożądane, a umiejętność współpracy, przestrzegania zasad społecznych i umiejętności kontroli emocji była najczęściej wymieniana.

A3.2 Analiza miękkich i twardych umiejętności w zawodach związanych z teatrem

To właśnie te umiejętności zostały uznane przez więźniów jako najbardziej pożądane w ich przyszłym życiu. Zważywszy, iż Projekt dotyczył umiejętności związanych ze sztuką, tabela umieszczona w Raporcie przedstawia różne umiejętności twarde (zawodowe) i miękkie (społeczne) jako kluczowe w zawodach powiązanych z teatrem. Każdy zawód wymaga określonych kwalifikacji zdobytych w poprzez różne formy edukacji, co jest także zademonstrowane w tabeli. Jednakże, umiejętności miękkie okazują się być uniwersalne, jako że każda praca wymaga pewnych umiejętności, które umożliwią pracownikowi skuteczne jej wykonywanie.

A3.2.1 Porównanie miękkich umiejętności w różnych zawodach

W tabeli przedstawiono różne zawody, których skuteczne wykonywanie wymagało tych samych umiejętności. Niektóre z nich wyróżniają się jako nieodzowne aspekty pracy, ponieważ mają one wydatny wpływ na odniesienie sukcesu w konkretnym zawodzie. W tabeli figurują one pod nazwą:

Umiejętności miękkie

- **Myślenie krytyczne** – jest to jedna z najbardziej istotnych umiejętności, która przenika każdą podejmowaną przez ludzi czynność. Umiejętność wykorzystania wiedzy do analizy pewnych kwestii i wyciągnięcia z tego wniosków w celu dokonania właściwego wyboru ułatwia relacje z różnego rodzaju osobami (klienci, współpracownicy lub przełożeni);
- **Umiejętności interpersonalne** – komunikacja jest kluczową umiejętnością miękką niezbędną w każdym rodzaju pracy, w której mają miejsce kontakty ze współpracownikami, szefem lub klientami;
- **Budowanie zespołu** - zdolność do pracy z innymi osobami, dzielenie się obowiązkami, omawianie możliwych wyborów i podejmowanie najlepszych decyzji na podstawie wspólnego porozumienia wszystkich zaangażowanych osób;
- **Efektywne zarządzanie czasem** – jedna z najbardziej pożądanych umiejętności pozwalających twórcy (artysta, rzemieślnik, dyrektor teatru) jak najlepiej spożytkować czas przeznaczony na osiągnięcie oczekiwanych rezultatów, zwłaszcza w sytuacji, w której wykonanie zadania odbywa się pod presją czasu;

- **Kreatywne myślenie** – w żadnej czynności, zwłaszcza tej ukierunkowanej na stworzenie czegoś nowego lub artystycznego, nie może brakować tej umiejętności. Pozwala ona twórcom, czy będzie nim artysta w każdej dziedzinie, scenarzysta, aktor, dyrektor teatru lub technik sceniczny postrzegać potencjał w możliwości stworzenia czegoś nowego i oryginalnego;
- **Wrażliwość na detale** – jest ona niezmiernie ważna w każdym działaniu mającym na celu wytworzenie produktu;
- **Odpowiedzialność** – ta umiejętność przekłada się na każdą czynność, za jaką twórca jest odpowiedzialny. Ta cecha ukazuje także szacunek do wykonywanej pracy oraz osoby/osób, do których skierowany jest produkt;
- **Motywacja i cierpliwość** – niezależnie od rodzaju wykonywanej pracy jest ona bezowocna, jeżeli zabraknie motywacji i cierpliwości. Dlatego też obie te umiejętności są niezbędne w doprowadzeniu zadania do końca;
- **Rozwiązywanie problemów** – podobnie jak w przypadku krytycznego myślenia, jest to umiejętność bardzo poszukiwana przez pracodawców. Nie wiąże się ona z natychmiastowym znalezieniem właściwego rozwiązania, ale świadczy o tym, że dana osoba jest w stanie właściwie ocenić sytuację i zaproponować najlepsze wyjście z problemu;
- **Konstruktywna krytyka** – umiejętność pozwalająca na określenie, jakich sposobów należy użyć, aby usprawnić skomplikowaną sytuację i w przyszłości uniknąć podobnych problemów;
- **Znajomość języków obcych** - ta umiejętność uważana jest za korzystną, zwłaszcza w sytuacji, gdy dana osoba musi nawiązać kontakty z zagranicznym klientem lub jeżeli materiały niezbędne do wykonania pracy lub zdobycia potrzebnej informacji dostępne są w języku obcym.

Naturalnie, każde zajęcie wymaga także specyficznych umiejętności miękkich, które odzwierciedlają charakter tej pracy, jednak wydaje się, iż umiejętności zaprezentowane powyżej są uniwersalne dla każdego, kto jest zaangażowany w twórczy proces.

Podczas gdy umiejętności miękkie są jednoznaczne z ogólnymi kompetencjami niezbędnymi do sprawnego wykonywania pracy i prowadzenia normalnego życia, umiejętności twarde reprezentują wyuczone kwalifikacje, które są typowe dla danego zawodu, co w przypadku tego Projektu dotyczy profesji związanych z teatrem. Lista poniżej przedstawia najbardziej wymagane kwalifikacje związane z poszczególnymi zawodami.

Umiejętności twarde

- **Artysta (malarz)** – umiejętność rysowania w realistyczny sposób; znajomość zasad konstruktywnego rysunku, szkicowanie z natury; umiejętność oceny odległości; rozumienie zasad zachowania perspektywy i trójwymiaru; znajomość materiałów i umiejętność pracy z kolorami;

- **Aktor** – przygotowuje się i występuje w przesłuchaniach do zdjęć próbnych, jest w stanie w krótkim czasie opanować tekst scenariusza po dokonanych zmianach i cięciach; potrafi przybrać odpowiednią pozę lub sposób mówienia; potrafi tańczyć i śpiewać;
- **Cieśla** – ma mechaniczne, matematyczne i komputerowe umiejętności oraz te związane z budownictwem; zna się na przepisach budowlanych i potrafi czytać plany; potrafi przygotować potrzebny sprzęt i odpowiednio go zmagazynować;
- **Projektant kostiumów** – ma wiedzę dotyczącą historii kostiumów oraz współczesnej mody, ma duże umiejętności projektowania, potrafi dokonywać przymiarek kostiumów dla aktorów i statystów;
- **Krawiec/Krawcowa** – ma bardzo dobre umiejętności motoryczne (potrafi szyc ręcznie); potrafi obsługiwać maszynę do szycia; ma wiedzę na temat technik projektowania, szycia i hafciarstwa.
- **Technik świetlny i dźwiękowy** – ma wiedzę z zakresu organizowania sprzętu, przygotowywania, ustawiania i obsługi teatralnego systemu nagłośnienia oraz odpowiedniego oprzyrządowania, ma wiedzę z zakresu elektryczności i elektroniki;
- **Muzyk** – potrafi czytać nuty, gra technicznie bardzo dobrze i z ogromną łatwością, jest twórczy – potrafi improwizować, komponować i grać ze słuchu;
- **Fotograf** – umie właściwie (krytycznie) ocenić detale zdjęć, wykorzystując znajomość programów edytorskich potrafi je poprawnie edytować.
- **Scenarzysta** – ma wiedzę na temat języka i jego struktury, znaczenie i pisownię słów, zasad kompozycji i gramatyki; posiada wiedzę z zakresu produkcji medialnej, technik i metod komunikacji i rozpowszechniania; dysponuje wiedzą o teorii i technikach niezbędnych do napisania i przedstawienia dzieł sztuki.
- **Rzeźbiarz** – ma wiedzę dotyczącą obsługi narzędzi i materiałów, potrafi dokładnie odtworzyć symetrię, harmonijność, formę i kształt rzeźbionego obiektu, zna różne gatunki sztuki (rysunek, malarstwo);
- **Dyrektor teatru** – posiada obszerną i aktualną wiedzę na temat teatralnych technik produkcji i sprzętu; potrafi pracować z aktorami wystawiając sztukę; zdobywa doświadczenie teatralne poznając jego strukturę organizacyjną (pełni w teatrze różne funkcje/role).

A3.2.2 Kształcenie formalne, a pozaformalne

Po analizie wszystkich dostarczonych przez partnerów raportów możemy stwierdzić, że typ kształcenia jest uzależniony od warunków, jakim podlegają jednostki penitencjarne. W zależności od przepisów więziennych, typu osoby osadzonej i długości wyroku, zdobywanie kwalifikacji i umiejętności może czasami być trudniejsze, zwłaszcza kiedy charakter warsztatów wymaga jego uczestnictwa poza placówką więzienną. Placówki penitencjarne mogą zapewnić skazanym dostęp do Internetu, dzięki czemu mogą oni korzystać z prezentowanych tam warsztatów i szkoleń (webinary, seminaria), jednak w dalszym ciągu

takie podejście jest ściśle związane z pewnymi rozporządzeniami i nie wszystkie zakłady karne, zwłaszcza te o zaostrzonym rygorze są do tego przygotowane.

Wnioski

Raport Końcowy powstał w wyniku wspólnej pracy i wysiłków wszystkich krajów, które uczestniczyły w Projekcie edukacyjnym *Skills for Freedom*. Jak już zostało to stwierdzone na początku tego opracowania, Raport miał na celu zebranie informacji dotyczącej możliwości kształcenia osoby odbywającej wyrok pozbawienia wolności w krajach, które przystąpiły do Projektu. Pomimo, iż Raport stanowi zaledwie część pracy wykonanej w czasie trwania całego Projektu, szczegółowo i dokładnie opracowane materiały umożliwiły dokonanie dogłębnej analizy sytuacji w każdym z partnerskich krajów.

Ponieważ kwestia edukacji i to co się z nią wiąże, a mianowicie znalezienie pracy, nie była jedynym i głównym elementem Projektu, który dotyczył także nabywania nowych umiejętności w odniesieniu do szerokiego spektrum działań artystycznych, można sformułować końcowe uwagi. Materiał zebrany przez partnerów pozwolił na stwierdzenie, że umiejętności społeczne, tak często wymieniane przez ankietowanych jako istotne i niezbędne w życiu, mogą być przyswajane poprzez warsztaty artystyczne i wszelkie zajęcia związane ze sztuką.

Wielu ankietowanych więźniów uznało nabyte umiejętności miękkie za ważne i pomocne w poprawie jakości funkcjonowania w każdej podjętej przez nich pracy, nie były więc to tylko i wyłącznie umiejętności związane ze sferą teatralną. Dlatego też, uznaje się, że kształcenie formalne i pozaformalne ma pozytywny wpływ na rozwój intelektualny i emocjonalny osadzonych, co z kolei przenosi się na ich funkcjonowanie w obrębie więzienia, a następnie wspomaga proces ich resocjalizacji i reintegracji. Potencjalne możliwości edukacyjne, wysoko oceniane przez badaczy i połączone z umiejętnościami posiadanymi przez więźniów były również postrzegane, jako te, które znacząco wzmacniają proces reintegracji.

Na koniec należy podkreślić, iż wszystkie kwestionariusze wykorzystane w badaniu, a także dane zgromadzone przez partnerów w trakcie badań, zawierają obszerne informacje na temat tego, w jaki sposób normy przyjęte przez instytucje karne we wszystkich krajach uczestniczących w Projekcie są zgodne z wymogami Unii Europejskiej.